

GECE NEDEN UYURUZ?

Beynimizdeki Saat

REŞİT CANBEYLİ

Robert Akademi'den sonra gittiği Columbia Üniversitesinden kimya mühendisliğinden lisans, fizyolojik psikolojiden doktora dereceleri aldı. 1976'da katıldığı Boğaziçi Üniversitesinden 1982'de YÖK'ü protesto ederek ayrıldı. Bir dönem ansiklopedi editörlüğünün yanı sıra Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi'ne katkıda bulundu. 1989-1993 arasında Columbia Üniversitesinde nörobilim araştırmaları yaptıktan sonra 1994'te Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümüne geri döndü, Psikobiyoloji Laboratuvarı'nı kurarak Psikoloji Profesörü oldu. 2011'de emekli olduğu kurumunda halen laboratuvar araştırmalarını sürdürmekte.

DİLEM SERBEST

1988'de İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümünü bitirdi. Üniversitede do Porto'da Design ve Illustration bölümlerinde eğitim gördü. Şimdilerde çeşitli yayınlar, sergiler ve projeler için illüstrasyon yapmaya devam etmekte.

tamadres.com

Gece Neden Uyuruz?

Beynimizdeki Saat

© 2017, Büyüdü Fener Yayınları

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Büyüdü Fener, Alfa Yayın Grubunun tescilli markasıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Sevinç Sanem Erzurumlu

Editör Özgür Batur

Yayına Hazırlayan Kamer Yılmaz

Kapak Resmi Dilem Serbest

Kapak Tasarımı Elif Çepikkurt

Grafik Uygulama Muzaffer Aysu

ISBN 978-975-252-241-1

ISBN 978-975-252-239-8 (TAKIM)

1. Basım: Nisan 2018

tamadres.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelhavuzlar Yolu, Acar Sanayi Sitesi, No: 8, Bayrampaşa-İstanbul

Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Sertifika No: 12088

Genel Dağıtım

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi, Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu 34110 İstanbul

Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

GECE NEDEN UYURUZ?

BEYNİMİZDEKİ SAAT

REŞİT CANBEYLİ

Resimleyen: Dilem Serbest

Başlarken

Aer kitabın öyküsü farklıdır. İçeriğinin yanı sıra neden yazıldığı, kimi hedeflediği, yazarının niyeti ve daha birçok etken birleşir ve ortaya diğer bütün kitaplardan ayrı bir yapıt çıkar. Okurun elindeki bu kitap da bu nedenlerle tekindir. Ayrıca bu kitabın farklı bir yanını daha baştan vurgulamak isteriz. Adı bir bakıma kendini ele veriyor: Akıl Çelen Dizisi. Sondan –ve kolayından– başlayalım. Bu kitap bir dizinin üçüncüsü. Yanında –pek yakında– benzer kitaplar olacak. “Benzer kitaplar” deyince ilk iki kelimeye değinmek ve bunlarla ne amaçlandığını açmak gerekir: Akıl Çelen! Bu dizi aşağıda açıklanacağı gibi bilgi sunmak, bilgilen-dirmek değil –ki onu da yapmayı umuyoruz– okurun zihnini çelmek, aklına bazı şeylerin takılmasını sağlamak amacıyla düşünüldü/planlandı. Zihni çelmenin neden önemli olduğunu zaten bilen ya da aşağıdakileri okumaya vakti olmayan okur hemen kitaba geçebilir. Ve belki de kitabın sonunda merak edip buraya geri döner.

Devam edelim. Okur, yaşı ve başı ne olursa olsun bu ülkede-ki eğitimin daha ilk basamaklarında okuyan ya da bu aşamaları çoktan geçmiş biri de olsa belirli bir eğitim sisteminden nasibini almıştır. Çoğumuz gerek okulda, gerek okul dışında aile ortamı ve toplum düzeninde belirli düşünceler, katı kurallar ve davranış kalıplarıyla biçimlendiriliriz. İstisnalar olsa da bu toplum insan-

ların kişiliklerini geliştirmelerine, meraklarını gidermeye ve çoğunluktan farklı düşünüp farklı yaşamalarına pek sıcak bakmaz. “Düşünme derin derin” cümlesini duymayan var mıdır? Bu topluma göre insanın muradına ermesi için sabırla beklemesi salık verilmemez mi: “Sabreden derviş muradına ermiş.” Konuları/sorunları doğrudan ve etkin bir biçimde ele almaktan alıkoyan bundan daha iyi bir tavsiye olabilir mi?

Okura kendi yaşamımdan çok belirleyici bir anı aktarmak istiyorum. Çevremde şimdi okuyacağınız anıya benzer deneyimler yaşamamış neredeyse hiç kimsenin olmadığını görmek beni hem üzdü hem de -bu toplumu bilen birisi olarak- şaşırtmadı. Olay ilkokulda dördüncü sınıfta oldu. Öğretmenimiz sınıfa kömür türlerini anlatıyordu. Bize linyit ve kok kömürlerini tanıttı, linyitin koktan çok daha az ısı verdiğiinden söz etti. Bunun üzerine elimi kaldırıp kok kömürünün bu özelliğinin nereden kaynaklandığını sordum. Öğretmenim belli ki böyle bir soruya hazırlıklı değildi, ayrıca sınıftaki gidişatı ve tartışmayı bir soruyla da olsa öğrencisinin belirlemesine tahammül edemedi anlaşılın. Zira birden üzerime yürüyüp kafama elindeki cetvelle vurdu. Öğretmen belki de benim soru sorduğuma pişman olacağını ve ağlayıp “suçu” üstleneceğimi sandı. Sonuç hiç de öyle olmadı. Eve dönünce durumu babama anlatıp öğretmenimin benim masum bir soruma gereksiz tepki gösterdiğini söyledim. Ertesi gün babam başöğretmene durumu aktarınca, öğretmenime yaptığının yanlış olduğu kesin bir şekilde anlatıldı. İşte orada çok ilginç ve beklenmedik bir şey oldu. Hâlâ sevgi ve saygıyla andığım bu öğretmenim benim gerçekten merak ettiğim için soru sorduğumu anladı ve daha sonra bana ve diğer öğrencilerine karşı katı tavır göstermedi. Ve ilkokuldan sonra ülkedeki en iyi okullardan birine gitmem gerektiği konusunda beni ve ailemi teşvik etti.

Şimdi birçok okurun bu öyküyü neden olağandışı bulduğumu düşündüğünü -belki de hayretle okuduğunu- görür gibiyim. Çünkü çoğunuzun anaokulundan başlayarak böyle olaylara tanık -hatta hedef- olduğunu düşünüyorum. Bu dizi işte bu sistem içinde yetişmeye bir anlamda başkaldırıdır. Bir baba ve öğretmen olarak kimseye saygısızlık etmememiz gerektiğini bilsem de, daha ilkokuldan -hatta anaokuldan- başlayarak ezberci, aktarılan bilgiyi öğrenmekle görevli, sorgulamamak, kuşku duymamak ve tartışmamak üzerine yetiştirilen milyonlarca öğrenci adına bu konuda -ufak da olsa- yeni bir başlangıç yapılması gerektiğine inanıyorum. Bunun için de çocuklarımıza ve gençlerimize doğuştan kazanılmış hakları olan merak etme, sorma, sorgulama, akıllarına yatmayanları ana-baba ve öğretmen otoritesine karşın kabul etmeme özgürlükleri olduğunu anımsatmak istiyorum.

Bu toplum, aile ve okul sisteminin el ele verip yarattığı bir ortamla çocukları ve gençleri doğadan uzaklaştırmaktadır. Dikkatli okurlar yaşamlarındaki ya da çevrelerindeki zihinsel frenlerin farkındadır. Gökyüzünü merak etmenin insanı delirteceğine inanan, hayvan sevgisini aşırı korkuyla öldüren, merakı besleyecek ortamı sürekli esirgeyen bir kültür içinde büyüyen bir kişinin doğaya, bilime ve felsefeye yabancılaşması kaçınılmazdır. Bu konuda istisna gençler, aileler ve öğretim kurumları muhakkak vardır, ama bunlar sayıca azdır.

Yukarıdaki olumsuz tabloyu yaratan muazzam sistemi düşünün. Milyonlarca öğrenci, yüz binlerce öğretmen ve öğretim üyesi, onbinlerce okul her gün, her yıl katı bir sistemin içinde daha iyisini bilmeyen öğrencileri eğitmekten çok öğütüyor. Bu durumda akla şu soru geliyor: Böyle güçlü bir sistem karşısında durmaya çalışmak nedenli gerçekçi? Çok gerçekçi olmayabilir, ama ufak da olsa, yeni bir doğa ve eğitim görüşüne katkı sağlamasını umuyoruz. İşte bu amaç-

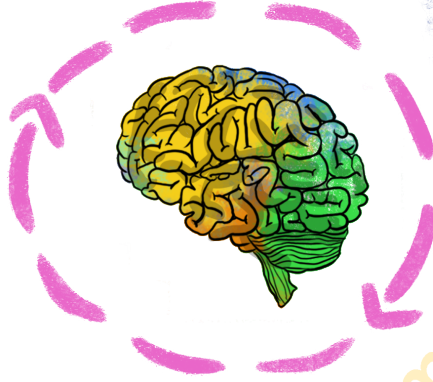
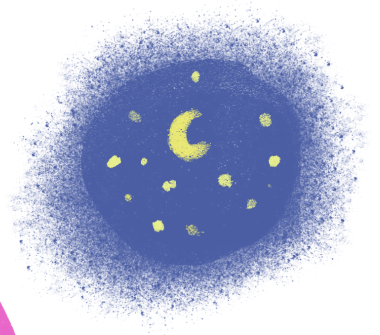
la başlandı bu diziye. Ayrıca yukarıdaki eleştirilere katılan ve bu diziden daha güçlü biçimde konuya olumlu katkıda bulunabileceklere bir çağrı da olsun diye.

İşte bu anlayışla yola çıktığımız bu dizinin ilk kitabıyla doğaya kuşku ve korkuyla değil, merak, tutku ve sevgiyle yaklaşan okur, doğanın kendisine zengin bir hazine sunduğunu, coşkulu bir bilim ve engin bilgeliğe bir kapı açtığını görecek.

Reşit Canbeyli

tamadres.com

*Y*aşamımızda ve doğada en göze batan şeylerden biri gün ve yıl içindeki döngülerdir. Bu döngülerde hem değişim vardır hem de tekrar. Gündüz geceye dönüşür, uyku uyanıklığa, bir mevsim bir başka mevsime. Kışın doğa sanki içine kapanır, baharla birlikte canlanır, ağaçlar yeşillenir, çiçekler açar, kuşlar çılgınca öter. İlkbaharın ardından yaz gelir, doğanın coşkusu sonbaharla birlikte azalır ve kışın sanki kış uykusuna yatar. İnsanlar da öyledir. Gece bastırınca uykumuz gelir, günün ilk ışıklarıyla birlikte yeniden canlanırlar.

Bütün bu tabloya bakınca insanın aklına şusoru geliyor: İnsanın yaşamında ve doğada bu ritimler nasıl ortaya çıkıyor? Yaşamımıza bu kadar egemen olan tekrarlanan değişimin temelinde ne yatıyor?

Bu soru insanların aklını binlerce yıl kurcalamış olmalı.

Uzun bir süre bu günlük ve mevsimlik döngülere bakan insanların aklına gelen en önemli açıklama, bütün bu döngülerin arkasında Güneş'in gün ve yıl içindeki devinimlerinin olduğu düşüncesi idi. Eskiden insanlar Dünya'nın Güneş'in çevresinde değil de Güneş'in Dünya'nın çevresinde döndüğüne inandıklarından gün/gece döngüsünü ve yaz/kış mevsimini Güneş'in çevremizde dolanmasına bağlamaları çok doğaldı. İnsan yaşamında ve doğada döngüler temelde 24 saatlik zaman dilimlerine ve mevsimlere bağlıydı. Ve Güneş hem gün hem de yıl içinde Dünya'ya göre konumunu değiştirdiği için bütün bu ritimleri Güneş'in marifeti gibi görmek pek de yanlış bir varsayım değildi.

Özellikle insan, hayvan ve birçok bitkide gün içinde görülen değişiklik, 24 saate denk geliyor olması, bu tür döngülerde bir dış etkenin, özellikle de gün ışığının temel rol oynadığı görüşünü güçlendiriyordu. Bir başka deyişle, bu ritimlerde Güneş düzenli çalışan bir dış saat olarak etkili oluyordu.